

27. Брилей Р., Майерс С. *Принципы корпоративных финансов*. - Москва: Олимп-бизнес, 1997. - 1008 с.

28. Brigham E.F., Houston J.F. *Fundamentals of financial management*. Mason: Cengage Learning print Publ, 2009. - 752 p.

29. Бланк І. О., Ситник Г. В. *Фінансове забезпечення розвитку підприємств* / І. О. Бланк, Г.В. Ситник та ін./ За ред. проф. Бланка І.О. - Київ: КНТЕУ, 2011-344 с.

30. Гудзь О.Є. *Фінансові ресурси сільськогосподарських підприємств: монографія* / О.Є. Гудзь – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 578 с.

31. Стецюк П.А. *Теорія і практика управління фінансовими ресурсами сільськогосподарських підприємств: монографія* / Стецюк. П.А. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 386 с.

32. Пиндайк Роберт *Микроэкономика* / Р. Пиндайк, Д. Рубинфельд - М.: Паумс, 1992. - 509 с.

33. Колотуха С.М. *Кредитування сільськогосподарських підприємств як ефективне джерело інвестиційної діяльності* / С.М. Колотуха, І.П. Борейко // *Економіка АПК: міжнародний науково-виробничий журнал*. - 2009. - N 1. - С. 89-96.

3.3. Фінансовий механізм сільськогосподарських підприємств:

теорія та практика формування, функціонування, управління

Створення і функціонування фінансового механізму суб'єктів господарювання в Україні, у теоретичному й практичному плані, потребує своєї розробки і вдосконалення. У більшості випадків на економічне підґрунтя механічно переносяться методи й прийоми сучасного визначення категорії фінанси, запозичені з країн ринкової економіки, які без урахування особливостей вітчизняних умов важко адаптуються до практичної господарської діяльності.

Перехід аграрного сектору економіки України на ринкові відносини потребує підвищення ефективності свого функціонування. Провідну в цьому роль відіграє фінансовий механізм – структурний елемент економічного, який призначений забезпечити стратегію самоокупності і самофінансування сільськогосподарських підприємств. В даному випадку ефективність фінансового механізму полягає у побудові певної фінансової моделі

відтворювального процесу, яка дозволить сільськогосподарським підприємствам резервувати власні фінансові ресурси для створення джерел інвестування і виконання своїх кредитних зобов'язань. Такий підхід потребує суттєвого покращення управлінських функцій оснований на адаптації аграрного сектору ринковим формам і методам управління відтворювальним процесом – фінансовому менеджменті.

Сучасний підхід фінансового менеджменту до управлінської складової у сільськогосподарському виробництві нівельований, не спостерігається навіть елементарного фінансового управління, що породжує причину важкого фінансового стану товаровиробників сільськогосподарської продукції. Через відсутність ефективної структурної побудови фінансового механізму для сільськогосподарських підприємств хронічними стали проблеми нестачі фінансів, постійного пошуку джерел фінансування, форм і методів раціонального використання обмежених коштів. Щоб вийти з кризової ситуації, в якій опинилися сьогодні сільськогосподарські підприємства України, необхідні нові якісні підходи до визначення структури їх виробничого потенціалу, розробка системи джерел формування фінансів з їх подальшим функціонуванням.

Безальтернативність фінансового менеджменту визначається організацією управління фінансовими потоками, ціль – найбільш ефективно використання власного і залученого капіталу в отриманні максимального прибутку. На рівні сільськогосподарських підприємств такий підхід наповнюється новим змістом: визначення затрат виробництва, доходів і витрат, реалізація принципу комерційного розрахунку, об'єктивна оцінка виконання бізнес-планів, інвестиційних проектів та джерел їх фінансування, поточні і кінцеві фінансові результати, маркетингові заходи, рішення соціальних проблем.

Як відомо, фінанси являють собою сукупність об'єктивних економічних відносин, маючих розподільчий характер, грошову форму

вираження і матеріалізуються в доходах та накопиченнях, надходять у розпорядження суб'єктів господарювання і держави для здійснення розширеного відтворення, матеріального стимулювання працівників, задоволення соціальних потреб суспільства [1]. Це підкреслює єдність організації фінансів за всіма галузями господарювання і обумовлюється загальними законами ринкового виробництва та сутністю грошей, в основі яких лежать економічні відносини – усестороння характеристика господарсько-комерційної діяльності через категоріальні чинники: собівартість, ціна, виручка, валовий доход, прибуток, оборотні засоби, амортизація та ін.

У макро- аспекті категорія фінанси відображає економічні відносини в процесі створення і використання фондів – грошових ресурсів та запровадження механізму кредитування. Фінанси є неминучим атрибутом як держави так і підприємницької діяльності. Необхідність формування і функціонування фінансів зумовлена об'єктивністю товарного виробництва, дією законів виробництва і законів обміну, національними інтересами держави та суспільства. У межах суспільства і держави фінанси, як економічна система загалом, набувають національних ознак. Вони виражають сукупність національних відносин за допомогою яких здійснюється розподіл валового суспільного продукту і національного доходу для утворення і використання грошових фондів на розширене відтворення сфери виробництва, соціальної інфраструктури та розвиток кредитної системи [2].

За допомогою фінансів відбувається процес «з'єднання» робочої сили, коштів і предметів праці в єдиний виробничий механізм в якому реалізуються економічні стимули і інтереси підприємництва та держави.

Рушійна дія фінансів з їх механізмом здійснює кругообіг придбаного капіталу, його нарощування та використання подібно кровоносній системі організму людини. Тому фінансова система виступає інтеграційним

чинником всієї економічної галузі її високоефективного функціонування і акумулятором грошових ресурсів для здійснення повторного виробничого циклу. Реалізація функціональних ознак фінансової системи повинна задовольняти інтереси усіх суб'єктів господарювання, підтримуючи на належному рівні дієздатність структурних і динамічних параметрів.

Однак кожна галузь національного господарства України має особливості свого функціонування, а відтак і специфічність організації фінансів в умовах ринкових відносин. Так для сільського господарства присутні риси фінансів за елементами фінансового механізму стосовно багатокладності форм, сезонності кредитування, пільгового та регіонального фінансування, фінансового лізингу, державного захисту від диспаритету цін, страхування на випадок втрат врожаю та ін. Крім того, існування системи державної підтримки в рамках цільових програм розвитку аграрного сектору, уможливорює і відповідні механізми її впровадження через цінове, податкове, кредитне та соціальне регулювання. При цьому необхідне відпрацювання й ефективних підходів до фінансування на основі побудови системності взаємовідношень держави і сільськогосподарськими підприємствами окреслених програмними принципами підтримки: компенсаційно-дольовий (компенсація встановленої долі затрат передбачених програмою) та обов'язкових вимог (компенсація затрат при суворому виконанні окремих вимог програми).

Таким чином, формування фінансового механізму регулювання сільськогосподарського виробництва необхідно розглядати як сукупність форм і методів організації фінансових відношень, пов'язаних з використанням фінансових важелів (забезпечення товаровиробників фінансовими ресурсами, виявлення резервів) та економічних нормативів розподілу і перерозподілу суспільного продукту. Дія фінансового механізму проявиться в його функціях:

- формування доходів і фонду грошових ресурсів в процесі розширеного відтворення;
- розподіл і використання грошових потоків на розвиток виробництва;
- формування доходів бюджету.

Основною стратегічною лінією укріплення фінансового механізму в управлінні сільськогосподарським підприємством, є перехід на принцип комерційного розрахунку, який передбачає фінансову самостійність (право вирішувати реалізаційні питання і розпоряджатися виручкою, власними оборотним і основним капіталом, розподіляти доходи в частині їх накопичення та використання), та самоокупність (зміна і удосконалення елементного складу фінансового механізму). В цілому даний принцип направлено на забезпечення фінансової стійкості сільськогосподарського виробництва: забезпеченість виробничих запасів власними і залученими джерелами фінансування, що у вузькому розумінні сприймається як платіжездатність, збалансованість у залученні кредиту та забезпеченість його власними джерелами покриття, створення фінансових резервів.

Враховуючи сезонність сільськогосподарського виробництва, а звідси і неспівпадання термінів надходження виручки від реалізації продукції, змушує сільськогосподарське підприємство створювати значні запаси матеріальних запасів. Звідси постає проблема недостатку власних оборотних засобів товаровиробників з виникненням їх неплатоспроможності. У зв'язку з цим постає необхідність оптимізації фінансової потреби на визначений період часу, а саме вибір політики оперативного управління поточними активами і поточними пасивами в умовах невизначеності ситуації.

В економічній літературі виокремлюють декілька типів політики (агресивна, консервативна, помірна) оперативного управління оборотним капіталом суб'єктів господарювання. Сутність тієї чи іншої політики полягає

у визначенні достатнього рівня поточних активів та величини і структури джерел їх фінансування.

Агресивна політика, за умов невизначеності майбутньої ситуації, характеризується зниженням ризику виникнення неплатоспроможності, але збільшенням періоду оборотності оборотних засобів, так як передбачається значні їх запаси. Невизначеність стану економіки у сільському господарстві посилюється через вплив природних факторів, тому для агресивної політики управління поточними пасивами присутня перевага короткострокового кредиту у загальній сумі усіх пасивів. В даному разі у сільськогосподарському підприємстві підвищується ефект фінансового важеля – ступінь фінансування за рахунок заборгованості.

Ознакою консервативної політики, за умов достатньої визначеності ситуації, є низька питома вага поточних активів у загальній їх сумі.

Сутність помірної політики управління поточними активами і пасивами, за умов стійкої ситуації, характеризується невисоким ризиком зростання неплатоспроможності і середнім рівнем короткострокового кредитування у загальній сумі джерел засобів сільськогосподарського підприємства. Стійкий фінансово-економічний стан являє собою як якісну характеристику сільськогосподарського підприємства, так і кількісно-вимірну, що дає можливість оцінки його інвестиційної привабливості.

На ґрунті вибору політики оперативного управління оборотним капіталом, постає передумова оздоровлення економіки сільськогосподарського підприємства на основі проведення аналізу й оцінки фінансового його стану. Це дозволяє виявити забезпеченість фінансовими ресурсами, їх розміщення, платіжездатність і фінансову стійкість та фінансові взаємовідносини з контрагентами товаровиробника. Основний акцент аналізу: своєчасне виявлення і ліквідація недоліків у фінансовій діяльності з одночасним пошуком резервів покращення фінансового стану сільськогосподарського підприємства та його платіжездатності; отримання

можливості прогнозування фінансових результатів та розробка на цій основі моделі фінансового стану з інтерпретацією різних варіантів використання ресурсів; розробка конкретних заходів направлених на найбільш ефективно використання фінансових ресурсів та укріплення фінансового стану сільськогосподарського підприємства.

На основі отриманих даних приймаються управлінські рішення щодо відтворення платоспроможності і фінансового реформування товаровиробника сільськогосподарської продукції та можливість залучення інвестицій, що сприятиме його фінансовій стійкості в не залежності від виробничих циклів.

На думку економістів-науковців, фінансову стійкість будь-якого суб'єкта господарювання необхідно пов'язувати вартісним співвідношенням між матеріальними оборотними засобами та власними і залученими джерелами їх формування. При цьому забезпеченість запасів і затрат джерелами, сприймається як сутність фінансової стійкості, а платоспроможний попит виступає її внутрішнім проявом [3].

З точки зору функціонування сільськогосподарських підприємств такий підхід необхідно розширити у зв'язку з вираженою сезонністю їх виробничих процесів та необхідністю формування запасів шляхом залучення коштів (кредитування). Звідси сутність фінансової стійкості повинна відображати певну модель відтворювального процесу, який включає забезпечення джерелами інвестування кругообіг виробничих циклів сільськогосподарського підприємства та створює фінансові резерви завдяки отриманому додатковому продукту внаслідок прискорення оборотності оборотних засобів.

Отже, проведення аналізу методичних підходів до оцінки фінансового стану сільськогосподарських підприємств свідчить про доцільність застосування системи показників, яка у повній мірі дозволяє використовувати ретроспективний матеріал господарств для усестороннього

проведення економічного аналізу. На підставі цих параметрів можна зробити висновок про рівень і якість механізму фінансового забезпечення сільськогосподарського підприємства і, відповідно, про ступінь ризику вкладення його коштів у активи, які забезпечують його діяльність.

Ефективне управління фінансовим забезпеченням сільськогосподарського підприємства полягає у визначенні достатнього рівня і структури його активів з формуванням обсягів та структури джерел фінансування цих активів. А виходячи із поняття «фінансові ресурси», щодо визначення змісту і економічної сутності, їх необхідно розуміти «...як сукупність фінансових потоків суб'єкта господарювання і держави» [4].

При цьому можна констатувати, що у плані існування різних ознак стосовно визначення фінансових ресурсів існують і різні види фінансових потоків. Такий висновок може ґрунтуватися й на існуванні різних видів ринків, кожному з яких притаманні свої фінансові інструменти – окремі форми короткострокового й довгострокового інвестування. До того ж різним фінансовим інструментам властиві свої особливості щодо визначення грошей, які змінюються з часом. Тобто необхідно розрізняти фінансові потоки які за ступенем здатності можуть перетворюватись у грошові потоки за їх різновидом протягом певного періоду. Поряд з цим зауважимо, що фінансові ресурси тих або інших суб'єктів господарювання можуть набувати й різних форм, що зумовлює наявність цілеспрямованих фінансових потоків як узагалі, так і в межах окремого суб'єкта господарювання.

Багаторівневість і складність взаємозв'язків фінансового механізму створює можливості для широкого його використання, дозволяє своєчасно вводити в дію великий набір фінансових та грошових потоків у вигляді кредитно-грошових важелів регулювання, впливаючи на економічний механізм як на систему, що формує комплексний характер функціонування фінансової політики сільськогосподарських підприємств. Внаслідок чого роль кредитної системи полягає у тому, що вона підтримує високу норму

народногосподарського накопичення, сприяє розв'язанню проблеми реалізаційних і виробничих процесів та розвитку галузей господарювання, в тому числі і аграрну. При цьому найважливішим елементом фінансового механізму будь-яких підприємств являється грошовий потік, який присутній в усіх фазах функціонування фінансової системи [5].

Сучасний грошовий потік являє собою сукупність грошових коштів, які авансуються процесом виробництва і під дією реалізаційних процесів втілюються у джерела фінансових асигнувань сільськогосподарського підприємства. Рух коштів, його швидкість і масштаби визначають працездатність фінансової системи товаровиробника. З руху коштів розпочинається і ним же завершується грошовий кругообіг, оборот усього капіталу. Саме рух коштів сільськогосподарського підприємства є основною ланкою в процесі функціонування всього фінансового механізму.

Фінансові ресурси формуються ще до початку діяльності підприємства в процесі утворення статутного капіталу. Далі ці кошти інвестуються для забезпечення виробничо-господарської діяльності, розширення й розвитку виробничого процесу. Саме так підприємство отримує можливість займатися виробництвом і збутом продукції, отримуючи доходи. Грошові ресурси підприємств представлені як у національній, так і в іноземній валюті [6].

Звідси реалізаційні процеси сільськогосподарського підприємства надають можливість отримувати кошти у вигляді виручки за основним видом діяльності. Фінансово-інвестиційна діяльність забезпечує товаровиробника грошовими коштами у вигляді доходів від продажу різновидів цінних паперів, передачі майна в оренду та депозитних вкладів. Джерела надходження та рух грошових коштів виступають важливою властивістю функціонування як фінансового механізму, так і всієї фінансової системи сільськогосподарського підприємства. Формування й використання різноманітних грошових фондів, як частини коштів, повинно мати цільове

спрямування. Через них здійснюється забезпечення господарської діяльності необхідними грошовими ресурсами тарозширеного виробництва в цілому.

Відпрацювання такого підходу до формування фінансового механізму, полягає у єдиному підході до грошових нагромаджень, розподілу та перерозподілу створеного продукту як на рівні аграрних підприємств, так і на рівні національного доходу держави. Стабільність фінансового стану сільськогосподарського підприємства великою мірою залежить від раціонального функціонування його фінансового механізму, який передбачає генерувати кредитно-грошову масу у достатній її кількості. Так позикові кошти мають цільовий характер і передбачають своє перевтілення у засоби виробництва, технічну реконструкцію діючих засобів чи створення нових. Окупність позикових коштів відбувається через вдосконалення виробничого процесу із отриманням позитивних його результатів.

Інший підхід потребують грошові потоки, які являють собою сукупність розподілених у часі надходжень і виплат грошових засобів, що утворюються його господарською діяльністю. Грошові потоки, обслуговуючи господарську діяльність практично в усіх її аспектах, повинні забезпечувати фінансову рівновагу сільськогосподарського підприємства у процесі його стратегічного розвитку, який значною мірою залежить від різноманітності грошових потоків та їх синхронізації у часі та в об'ємі. Грошові потоки в системі фінансового механізму виступають суттєвим важелем у забезпеченні прискорення обороту капіталу товаровиробника, забезпечують зниження ризику його неплатоспроможності та сприяють формуванню додаткових інвестиційних ресурсів для здійснення фінансової діяльності, які виступають джерелом прибутку.

Таким чином, фінансовий механізм має спиратися на дослідження фінансової системи сільськогосподарського підприємства, що потребує гнучкої організації виробничих відносин, реалізації і споживання з подальшим її вдосконаленням. Фінансова система сільськогосподарського

підприємства повинна розглядатися як складна, відкрита, адаптивна динамічна імовірнісна система. Вона характеризується складністю структури, наявністю множинних елементів із складними взаємозв'язками, динамічністю поведінки в цілому й окремих елементів фінансового механізму. Реалізація функцій фінансової системи на основі її механізму, відбувається на базі постійного обміну інформацією із зовнішнім середовищем. Умови зовнішнього середовища визначаються динамікою процесів, характер яких імовірнісний. Динамічність фінансового механізму полягає у постійній зміні ролі й значення його елементів залежно від стану зовнішнього середовища та цілей сільськогосподарського підприємства.

Вдосконалення фінансового механізму сільськогосподарського підприємства орієнтоване на досягнення поставлених цілей в умовах конкурентного середовища, коли цілі інших суб'єктів господарювання не збігаються із своїми цілями. Цю суперечність слід належним чином урахувати, узгоджуючи намічені цілі з можливостями їхнього досягнення. Таке узгодження цілей та інтересів суб'єктів господарювання відбувається через дію ринкових механізмів, фінансового механізму сільськогосподарського підприємства, а також дії регулювальних механізмів за фінансовими сегментами. Звичайно, конкретно взятий суб'єкт господарювання не може вплинути на дію цих механізмів, він може тільки враховувати їхню дію у процесі свого функціонування, будуючи стратегію і тактику своєї поведінки таким чином, щоб максимально використовувати надані сприятливі можливості або згладжувати їхній деструктивний вплив. Для цього необхідно мати якомога повнішу інформацію, що характеризує зовнішнє ринкове середовище суб'єкта господарювання. Дана інформація повинна надходити від відповідних державних органів влади, які втілюють фінансовий механізм господарювання галузей в цілому. І тому поєднання макро- і мікрорівневих заходів надасть позитивні результати з адаптації

фінансового механізму за його елементами із відпрацюванням певного напрямку формування фінансової системи.

Отже, фінансовий механізм сільськогосподарського підприємства зумовлює необхідність побудови цілісної концепції, що дасть змогу на підставі об'єктивної і суб'єктивної інформації приймати оптимальні й реальні рішення, які сприятимуть підвищенню ефективності його функціонування. Для збору, систематизації, обробки великого обсягу різноманітної інформації фінансового характеру, а також постійного проведення аналізу ситуації, коригування на основі розробленого фінансового плану, обліку великого обсягу додаткової інформації необхідно розробити і створити базу даних для фінансового аналізу і прийняття управлінських рішень щодо вдосконалення діючого фінансового механізму сільськогосподарського підприємства. Такі засоби можуть бути реалізовані у вигляді фінансового моніторингу.

Фінансовий моніторинг – це спеціально організоване системне і безперервне спостереження за фінансовим станом об'єктів з оперативною його оцінкою та стратегічним плануванням. Система фінансового моніторингу представляє собою відповідну модель, яка об'єднує стратегічний облік, стратегічне планування, стратегічний аналіз і контроль з метою ефективного забезпечення інформацією для прийняття управлінських рішень. Основними структурними елементами фінансового моніторингу виступають механізми що забезпечують організаційні структури інформацією про функціонування елементів фінансового механізму, визначаючи позитивні і негативні фінансові потоки. Такі механізми повинні відслідковувати реальні зміни, запобігати негативному стану і вивчати порядок санації фінансового середовища у разі їхнього настання [7].

Створення системи фінансового моніторингу повинно бути спрямоване на прийняття оптимальних управлінських рішень на підставі отриманої економічної інформації, яка ранжована за своєю значущістю. Ця система

полягає у виконанні таких функцій: облікової, аналітичної, діагностичної, контрольної. Інструментами системи фінансового моніторингу виступає стратегічний облік, стратегічне планування, стратегічний аналіз, контроль. При цьому дія фінансового механізму сільськогосподарського підприємства є ключовою галуззю економічної діяльності, що потребує своєчасного аналізу, контролю і регулювання. Динамічність і непередбачуваність фінансових процесів, що характеризуються наявністю множинності зв'язків і елементів, швидкою зміною зовнішніх умов і критеріїв оптимального управління фінансами сільськогосподарського підприємства, визначає необхідність розробки системи їх інформаційного забезпечення з метою ефективного впливу на кінцеві результати діяльності.

Реалізація системи фінансового моніторингу у сільськогосподарському підприємстві дасть змогу вчасно знайти відхилення фактичних результатів від передбачених, виявити причини відхилень, а також розробити пропозиції щодо відповідного коригування окремих напрямів фінансової діяльності з метою її нормалізації і підвищення ефективності. В результаті визначення закономірностей і формалізації окремих процесів фінансової діяльності сільськогосподарського підприємства, пов'язаних з надходженням і витратою кредитно-грошової маси, система фінансового моніторингу дасть змогу кількісно оцінювати результати прийнятих рішень, а також досліджувати зміну грошових потоків у часі за різних вхідних параметрів.

Система фінансового моніторингу повинна використовувати дані ризик-менеджменту, який є системою оцінки ризику, управління ризиком і фінансовими відносинами, що має важливе значення за сучасних умов невизначеності.

Таким чином, побудова системи управління фінансово-господарською діяльністю дає змогу своєчасно реагувати на можливі зміни, постійно мати уявлення про фактичний стан економічного життя, давати кваліфіковану відповідь на глибокі питання фінансового менеджменту: що робити, як

робити, як зацікавити, як оцінити. А це ще раз підтверджує ту істину, що яким би досконалим не був фінансово-економічний механізм сільськогосподарського підприємства, в реальній ситуації він постійно наражається на певні перешкоди, що й детермінує обов'язковість запровадження фінансового моніторингу за його елементами як однієї з найважливіших ділянок формування та використання фінансових ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Малий Н.А. *Фінансовий механізм забезпечення фінансової устойчивості підприємств аграрного сектора* / Н.А. Малий // *Вестник Волжского института экономики и менеджмента*. – 2002. – № 3 – С. 45–49.
2. Камаев В.Д. *Економічна теорія : [Учебник]*. / Камаев В.Д. – М. : Гуманитарний видавельський центр ВЛАДОС, 1998. – 245 с.
3. *Основи економічної теорії : [Підручник]*. / За ред. Г.Н. Климка, В.П. Нестеренка. – К. : Вища школа, 2000. – 356 с.
4. Давиденко Н.М. *Фінансовий менеджмент підприємств* / Н.М. Давиденко // *Фінанси України*. – 2004. – № 6. – С. 84–90.
5. Хачатурян С.В. *Сутність фінансових ресурсів та їх класифікація* / С.В. Хачатурян // *Фінанси України*. – 2003. – № 4. – С. 73–79.
6. Васюренко О.В. *Фінансове управління потребує точного визначення окремих понять* / О.В. Васюренко, Г.М. Лазаренкова // *Фінанси України*. – 2003. – № 1. – С. 25–32.
7. Плікус І.Й. *Система моніторингу для фінансового прогнозу діяльності підприємства* / І.Й Плікус // *Фінанси України*. – 2003. – № 4. – С. 31–37.

3.4. Діагностика фінансового забезпечення оптових ринків сільськогосподарської продукції в Україні

Фінансове забезпечення є одним із складових елементів фінансово-кредитного механізму поряд з управлінням фінансовою діяльністю, фінансовим аналізом, фінансовим регулюванням, фінансовим плануванням і прогнозуванням та іншими [1]. Водночас, враховуючи роль кожного елемента в процесі подальшого розвитку, ми акцентували увагу на фінансовому забезпеченні, без якого неможливе створення належних умов